

MAGYAR IZRAELITA.

Hitfelekezeti érdekű hetilap.

Kiadó tulajdonos: **Zsengeri Mór.**

Felelős szerkesztő: **Tencer Pál.**

<p>Előfizetési feltételek: Pesten házhozhordással, vidékre postai szétküldéssel. Egész évre 6 frt. fél évre 3 frt.</p>	<p>Szerkesztői s kiadói iroda: Nagy-híd-utca 5-ik szám, 2-ik emelet, hová minden a lap úgy szellemi, mint anyagi részét illető küldemények intézendők.</p>	<p>Megjelenik minden pénteken egy egész iven. Hirdetményekért a 30 krnyi bélyegdíjon fölül egy fél hasábos petsor után 3 kr. számíttatik.</p>
---	---	---

Előfizetési felhívás

„Magyar Izraelita“

hitfelekezeti érdekű hetilap 1864-iki,

második évnegyedi folyamára.

Megjelenik minden pénteken egy egész iven.

Előfizetési díj április—juniusra **1 frt 50 kr.**

Előfizetheti a „Magyar Izraelita“ szerkesztői irodájában (Nagy hidutca, 5. sz. II. em.) és minden postahivatalnál.

Teljes számú példányokkal még szolgálhatunk.

A zsidók és az oktatásügyi tanács

felírás alatt a „W. Sztg“ következő cikket közöl:

„Soha sem sikerült nekünk az oktatásügyi tanácsnak csak egyetlen jó oldalát is kitalálni, vagy pedig ezen intézményt, mely sem nem hus, sem nem hal, sem helyes igazgatói hatóság sem pedig határozatképes tanácsi testület, azon magas igényekkel összeegyeztethetni, melyeket Ausztriában az oktatásügyi legfelsőbb igazgatása ellenében joggal támasztani lehet. Azt sem állíthatjuk, mikép ezen testület tagjaira vonatkozó minap történt kineveztetések általában és nagyjában alkalmasak lettek volna arra nézve, miszerint előbbeni nézetünket módosítsák, vagy pedig bennünket elvben ezen a parlamentismus előtti időkből ránk maradt bajjal kiengeszteljen. Mint-hogy azonban ezen intézmény tényleg és jogszerűen létezik, s nem is fog oly egy hamar újabb intézkedésnek helyt engedni, mi is már bele akartuk találni magunkat az elkerülhetlenbe, hacsak ezen már adott és csak is idealis alapon legalább is mindazt megadnák vala, mit eziránt méltán követelni lehet; hacsak az oktatásügyi tanács összeállítására ama hagyományok nem lettek volna befolyással, melyek ezen terv első szentesítésének alkalmával egy erősen és szigoruan egyházi miniszterium épen lejárt korszakára oly élénken emlékeztettek. Még a hitfelekezeti egyenjogúság elvének sem tettek eleget azon kiterjedésben, mikép azt az új, átalakult és alkotmányos Ausztriától joggal megvárhattuk volna.

A protestansok panaszkodnak, hogy hitfelekre nem voltak elegendő tekintettel az alsó iskolákra vonatkozólag; hasonló panaszt hallunk a nem egyesült görög vallásu romának részéről is. Legfeltűnőbb azonban, hogy ama hitfelekezet, mely az államban mindenki előtt kivételes állapotot foglal el, s ennek folytán legkevésbé várhatja, miszerint más oldalról az ő saját érdekeire nézve tekintettel lesznek, hogy a zsidók egyetlen egy emberök által sincsenek az oktatásügyi tanácsban képviselve. A zsidó nép az államban oly számos, majdnem három százalékát teszi az összes népességnek, számuk 1,050,000-re rug, tehát körülbelül annyi mint egy kisebb német királyság összes lakossága, s e tekintélyes népszám mindannak dacára sem képviseltetik az oktatásügy legmagasabb tanácsában.

És az állam mégis alattvalóinak ezen töredékétől kivételképen különös iskolai képzettséget követel, épen e hitfelekezetnél történik, hogy egy tartományban, melyben tagjai az összes népesség nyolcad részét teszik, s általában az összes osztrák zsidóságnak felét képezik, az állampolgár legelső és legrimitivebb joga, a földszerezési és birtokképeség, az iskola látogatásától tételeztetik fel. Másrészt pedig a zsidóktól magasabb műveltségi fokot kívánnak meg, mint minden más, nem zsidó hitfelekezetű állampolgártól, azonfelül pedig azon hatóság, melynek a birodalom általános oktatása fölött örököndie rendeltetése, akként szerveztetik, hogy belőle a zsidó hitfelekezeti érdekek majdnem rendszeresen kizártni látszanak. Egyeztesse össze e két ellentétet, a ki tudja. Vagy azt gondolják-e, miszerint a művelt zsidók minden magasabb ápolás nélkül, csak úgy magukból sarjadzanak ki a földből? Ez mégis kissé hízogó volna zsidó hitfelekezetű polgártársaink természeti tehetségeire nézve.

Derék szakfériakban a zsidó tanítói testület köréből, kiváló, hirneves iskolai férfiakban, kik a nép- és középiskolák részére kinevezett képviselők mellett becsülettel megállhatnak, valóban nincsen hiány. Miként magyarázzuk tehát meg magunknak ezen eljárást, ezen elvétést? Végre még össze is talál függni azon legujabb időben a zsidóság keblében napvilágra lépett törekvésekkel, melyek Izrael népét a világi ismeretek vidám kertjéből ki s a chasidismus scholasticus kiaszott térségeire ismét visszazoritani szándékozik? Vagy azt hiszik-e irányadó helyen, miszerint elégséges az osztrák zsidókra nézve, ha az oktatásügyi tanácsban, az iskolatügy igazgató legmagasabb helyén dicső őseikre való visszaemlékezésök által vannak képviselve, kik egykoron a szent földön oly hősiiesen harcoltak?

Statistikai jegyzetek.

I.

Frantz Adolf legújabb statisztikai munkájából, *) mely a legújabb és legbiztosabb forrásokon alapul, a zsidókra vonatkozólag következő jegyzeteket veszünk. Mindenek előtt is a németországi kisebb államokban számuk következőleg áll:

Hessen-Homburg	1103—4,28 népe ss. százal.
Lippe-Schaumburg	381—1,26 " "
Reuss, régiebb ág	100—0,25 " "
Anhalt Bernburg	871—1,54 " "
Waldeck	800—1,39 " "
Schwarzburg-Sondershausen	214—0,34 " "
Schwarzburg-Rudolstadt	170—0,32 " "
Reuss, ifjabb ág	300—0,37 " "
Mecklenburg Strelitz	676—0,67 " "
Lippe-Detmold	1060—1,00 " "
Anhalt-Dessau-Köthen	1900—1,60 " "
Sachsen-Coburg-Gotha	15— — " "
Sachsen-Meiningen	1530—0,91 " "
Sachsen-Weimar	1412—0,53 " "
Braunschweig	1078—0,40 " "
Oldenburg	1497—0,64 " "
Összesen	13,107—0,64. " "

A középállamokban következő az arány:

Luxemburg-Limburg	2000—0,53 népe ss. százalékl.
Nassau	6006—1,38 " "
Mecklenburg-Schwerin	3112—0,58 " "
Holstein-Lauenburg	3530—0,61 " "
Kurhessen	17,515—2,41 " "
Hessen nagyhercegség	28,700—3,39 " "
Baden	23,562—1,79 " "
Württemberg	10,432—0,62 " "
Hannover	11,701—0,64 " "
Szászország	1,419—0,07 " "
Bajorország	59,878—1,30 " "
Összesen	167,855—1,11. " "

Poroszország a hitfelekezetek legváltozatosabb keverékét nyújtja; az 1861-ki számláláskor a zsidók következő számokat szolgáltatottak:

Preussen tart.	37,635	Sachsen tart.	5,775
Posen tart.	74,172	Westfalen tart.	16,631
Brandenburg	30,694	Rheinland	34,298
Pommern	12,488	Hohenzollern	958
Szilézia	40,856	Civilnépe sség: 253,457.	
		Katonai népe sség: 1,328.	

Aránylag legtöbbet szaporodtak a zsidók az 1816—58. ki években és pedig 95:95 százalékkal. 1851—1861-ig a protestánsok 2,44, a katolikusok 3,11, a zsidók 4,55 százalékkal szaporodtak.

Ausztria számít:

Alsó-Ausztria	6,999
Felső-Ausztria	4
Stiria	6
Istria	3,713
Tirol	548

*) Oesterreich, Preussen, Deutschland und die Schweiz. Handbuch der Statistik nach den neuesten Quellen bearbeitet von Adolf Frantz. Breslau (W. G. Korn) 1864.

Csehország	86,339
Morvaország	41,529
Szilézia	3,280
Gácsország	448,973
Bukowina	29,187
Dalmátia	318
Velence	6,420
Magyarország	393,105
Horvátország	5,041
Erdély	14,152
Katonai végvidék	404

Összesen: 1,049,871—3,02 száz.

Német szabad városok.

Csak Frankfurtból vannak vallási tekintetben statisztikai tudósítások; a többire nézve becslés szerint vétettek fel.

Lübeck	520—1,06 száz.
Brema	100—0,11 " "
Hamburg	7,000—3,04 " "
Frankfurt	5,733—7,62 " "

Összesen: 13,353—3,01 száz.

Svájc.

Zürich	172	Basel városa	181
Luzern	15	Basel vidéke	4
Schwyz	1	Schaffhausen	4
Glarus	2	Appenzell	3
Solathurn	42	St. Gallen	106
Bern	829	Aargau	1,525
Wallis	6	Thurgau	15
Waadt	396	Freiburg	8
Genf	379	Neuenburg	563
Tessin	10	Összesen: 4261—0,17 száz.	

II.

A vallás nem minden észlelhető befolyás nélküli a phisikai életviszonyokra, s erre nézve meglepő jelenségek lépnek napvilágra. Dietrici*) kiszámította, hogy 1849, midőn Poroszországban általán 109,69 lakosra egy házasság esett, ezen átlag az evangelikusoknál 107,77; a katolikusoknál 111,40; a zsidóknál 174,94 volt. Poroszországban 1849-ben a zsidóknál 218,993 lélekszám mellett 1252 házassági esetet számítottak, tehát 174,9 száz.; 1852-ben 226,868 lélekszám mellett 1859 házassági esetet, tehát 122,6 száz.; 1855-ben 234,248 lélekszám mellett 1780 házassági esetet, tehát 131,6 száz.; „Csodálatos” — ugymond Frantz statisztikai kézikönyvében — „a házassági összeköttetések szaporodása a zsidóknál. 1849 előtt sok évi átlag szerint 139 lélekre 1 esketés esett; ezen átlag ugyan még most is tartandó meg, miután a házasságok 1849 utáni szaporodása a poroszthoni zsidók percnyi politikailag kedvezőbb helyzetének tulajdonítható sat. Tudvalevőleg e tekintetben is csak hamar határozott reactio állott be.”

„Hamburgban, hol az 1851-iki octóber 24. óta a ve-gyes házasságok megengedtetnek, 1859-ig 92 keresztyén-zsidó házasság kötött meg, és pedig 54, hol a férfi, és 38, hol a nő zsidó vallásu volt. E házasságok közt 19-nél a gyermekek a zsidó vallásban történendő neveltetése lőn megállapítva, és pedig ezek közt 17-nél az apa, 2-nél pedig az anya zsidó. A vallás félreismerhetlen befolyását a népe sségre is gyakorolja. Statisztikailag kimutatott tény az,

*) Frantz Adolf, Handbuch der Statistik. Breslau 1863. 1751.

hogy a menonitok- és zsidóknál sokkal kevesebb házasságon kívüli születések fordulnak elő, mint a többi hitfelekezeteknél. Legyen ennek oka némiképp a házasságon kívül teherbe ejtetek iránti hitfelekezeti szigorúságban is, (?) mindazáltal e tény tetemes részét a menoniták és zsidók általán ismert józanságának és mértékletességének tulajdonítjuk.

Hogy a hitvallás maga az illető népesség életére s halálzására kedvezően vagy ellenkezőképp közvetlenül be nem folyhat, az magától értetik. Hogy a vallásgyakorlat s a dogma a halálzások kevesbitésére s az élettartam meghosszabbítására befolyással vannak, azt látjuk a zsidóknál és menonitáknál Poroszthonban, kiknél aránylag véve sokkal ritkábbak a halálzású esetek, de annál gyakoribbak a magas koru emberek, mint a többi hitfelekezeteknél. Habár a zsidók kevesebb házasságokat kötnek is (mint fenebb mondatott) s annál fogva születések által nem is szaporodnak annyira mint a keresztyének, mindazonáltal jelentékeny tulsulyal sokasodtak a keresztyének fölött, és pedig leginkább csekélyebb halálzásuk által. Dietrici sok évi átlag szerint kiszámította, miként 10,000 ember közt évenként 400 keresztyén és 300 zsidó született meg, meghalt pedig évenként 296 keresztyén és 161 zsidó, maradt ennél fogva a keresztyéneknél 104, a zsidóknál pedig 139 születési többlet. A zsidók tulsulya e többletben csak is aránylagos kisebb halálzásukon alapszik. Ez minden korra egyaránt terjed ki a születéstől fogva a 70. évig. Hogy a zsidók közt aránylag véve több ember ér el magas koru, mint a keresztyéneknél, ennek oka, úgy vélekedik Dietrici, leginkább a zsidók mértékletességében rejlik a szesz italok élvezetében. Egy részeg zsidó ritka jelenség, holott pedig a keresztyének alsóbb néposztályaiban, különben tisztességes emberek, még késő éveikben is neki adják magukat az ivásnak. A mi nehéz munka, vagy pedig gazdag és táplálékony étkek mellett a korai férfikorban ártatlan, sőt még hasznos ingereszköz volt, az a későbbi években kevesebb munka és gyengébb emésztés mellett veszélyessé válik s az életet rövidíti.

A zsidók az érzéki élvezetekben való mértékletességük mellett az 1816—1848-ki nemzedékben csak magában Poroszországban is születési többlet folytán 63, 65, v. évenkénti 2, 44 százaléki szaporodást mutatnak fel, holott pedig a keresztyének, csak 45 v. pedig évenkénti 1, 56 szikkal szaporodtak. Berlinben, az érzéki élvezetek ezen Babeljében, főként a bor- és asszonyseretetre nézve, a zsidók születési többlet folytán csak 16, 87 százkkal szaporodnak. Engel tudor kiszámította, miszerint az 1816—1858 évi időközben, ott hol a létszám 1000-rel sokasodott: az evangélikusokra 1,738, a katolikusokra: 1,664, a zsidókra pedig 1,948 százalék jutott, úgy hogy 1000 lélek közt a katolikusok a protestánsok mögött 74-gyel, a zsidók mögött pedig 234-gyel maradtak kisebbségben. Majnai Frankfurthban azon lakosok közt, kik a 60-ik évet elérték volt 4,41% kath. 6,58% luth. 6,64% német reform. 7 61% francia reform. 5,61% német kath. és 7,83% zsidó.

Sajátságos eredményt nyújt az Engel és Dietrici által eszközölt hitfelekezeti statisztikai összeállítás a porosz hadseregnek:

1849-ben a lakosság közt volt 10,016,798 protestans, 6,080,882 katolikus, 218,988 zsidó. A seregnél szolgált, 173,117 protestans, 75,203 katolikus, 962 zsidó.

1861-ben a lakosság közt volt: 11,113,596 protestans, 6,824,719 katolikus, 253, 457 zsidó. A hadse-

regnél szolgált: 184,696 protestans, 82,269 katolikus, 1328 zsidó.

Ezen arányt a zsidókra nézve, Frantz úgy akarja egyeztetni, hogy t. i. a zsidók fiatal korukban nem igen erősek és egyáltalában nem igen alkalmasak a katonai szolgálatra, a mint azt minden ember tudja, valamint azt is, hogy elődeik a szent földön igen harcias férfiak voltak. Hogy pedig derék hadfiakká válhatnak, arról fényes példák tesznek tanúságot az osztrák hadseregnél.

Ezen kivonatot azon óhajjal rekesztjük be, bárha a statisztikai kimutatások minden időben ily fényes eredményt nyujtanának, mint az imént adottak. B. Ch.

A zsidók a középkorban.

(Franciából Depping G. B. után.)

(Folytatás.)

Az emberiség talán nem volt eléggé meglepve azon, a történeti évkönyvekben egyetlen példa által, hogy egy pásztori törzs, mely majd megigázva, sőt rabszolga is, majd ismét szabad s utoljára hazájából száműzve, elszéledett a világ minden részeibe, a nélkül, hogy nemzetiségét és régi vallását elvesztette volna, mindenütt gyűlölettel viszonozván, a hol üldözött, magát mivelvén és szellemileg előrehalván ott, hol igazságosan és emberségesen bántak vele; hogy e törzs, a mely saját kebléből látta eredni az észszel legjobban összeegyeztethető vallást, ha t. i. filozofiai szempontból tekintetik ... meglepve azon bámulatos egyetlen egy példa által, hogy egy arabai nomád népből, mely Mezopotámiában nyájakat őrzött pénztözsérek lettek, pénzügyi leckéket adván az európai államférfiaknak. —

Ragaszkodása Mózes intézményeihez, a ki népét minden mástól elszigetelni igyekezett, az épen nem a legkülönös és nép történetében. Manu az indusoknak hasonló törvénykönyvet adott. E törvényhozó is elválaszthatatlannak nyilvánítá a vallást az igazság kiszolgáltatástól és a politikai rendtől, ekkép válaszfalt emelvén az indusok és más népek közt. Az indusok ép oly hivek maradtak az ő theokratiai államalkotmányukhoz, mint a zsidók Mózes intézményeihez. A Korán hasonló tényt szülit Mahomet hiveinél. A keleti népeknél általában és főképen azoknál, kik tudatlanságuk miatt könnyen hívők s eleven képzelődéssel bírók s az éghajlat folytán lomha természetűek, minden törvényhozó, ki az ég nevében szól s a szükséges lángésszel bír, hogy embertársainak parancsolhasson, mindenkor uralmának mély nyomát hagyandja ott, a hol parancsol s a nép szavára hajlik évezredekén át. Ha épen tetszik neki népét külön osztályokra osztani s az élet minden cselekményeit vallási szokásoknak alávetni, változtathatlanul aláveti magát ezen beosztásnak és ezen áhitatos gyakorlatoknak. Keleten a nézetek ép oly változhatlanok mint a szokások és az öltözet. Csak nagy forradalmak készthetők ama népeket arra, hogy véleményeiket megváltoztassák vagy felcseréljék; sőt annál erősebben ragaszkodnak hitükhöz, minél kevesebb az üldözés, mely által őket attól megfosztani szándékoznak.

A zsidók elszéledése a földtekén nem a legbámulatosb tény, melyet történetök nyujt, mert más népek is osztottak e sorsban — így látjuk p. a cigányokat is ily módon elszéledni, hogy már nem is tudható, hogy honnét szár-

maztak. E fekete faj is a déli tengerig terjeszkedett ki. Az, mi a zsidóknál Európában s a világ más részeiben valóban különös, s ami létük főtüneménye a nyugoti népek közt — az, hogy úgy fejezzem ki magamat, elevenségük, mely minden üldözésnek dacára fentartja magát; ez azon arabiai jellem, ez a forró vér, ama szenvedélyek szigorúsága, ezen mindenbeni ügyessége, a mi anyagi helyzetét javítani képes. Mind e tulajdonságok ellent álltak mindenféle befolyásoknak, mindenféle viszontagságoknak, melyek e nemzetet elhalmozták, sőt még az időnek is, mely mindent, magát a szellemi tehetségeket is felhasználja, s a mi még meglepőbb az ama keveréke a buzgóság és kéjnek, melyek rendesen egymást kizárják, vagy csorbitják — melyek a zsidóknál majdnem öszhangzólag egyesülvél! A népek, melyek magukat isten választottjainak hiszik, és kötelesek e tulajdonságuk következtében gyűlöletes érzelmeket táplálni mind azon elvetemültek iránt, kik az istent nem az ő modoruk szerint imádják, rendszerint legkevésbé mozdítják elő földi szerencséjüket és jóllétüket — legkevésbé értik világi érdekeiket! A zsidóknál a szellemi és az anyagi érdek karöltve járt... Mig a rabbik gyönyörködtek a mély rejtelmekben, melyeket a sz. irás betűinek fontolgatásában felfedeztek, a zsidó nép úzérkedése folytán meggazdagodott s ha huszszor megfosztották törvényes vagy törvénytelen uton szerzett vagyontól huszszor szerezte azt ismét vissza.

A legbámulatosabb pedig kereskedelmi fensőbbsege, melynek az európai népek akarattjuk ellen is hódoltak. A papság üldözte a zsidókat mint a keresztyénség ellenségeit, a népek méltatlankodtak rajtuk mint Izrael fiain, és uzsorásokon; a királyok kizsákmányolták őket ezüst aknákként, sokszor a népdührek is engedvén őket által, s nem pirultak, mind azt, a mit azok, menekülvén, elhagyni kénytelenek valának, maguknak elsajátítani s mikor a papság, nép s a királyok gyűlöletüknek és sovár-gásuknak ezen idegeneken, kik az ő rovásukra meggazdagodtak eleget tettek, akkor nem ritkán vették észre, hogy a pénz hiányában senki sem ügyesebb annak megszerzésére, mint épen a zsidók, és következetesen senki sem hasznosabb az emberi társaságnak, főképen oly időben, melyben kormányok és magányszemélyek gyakran képtelenek valának szűkölködő helyzetükből kibontakozni, a zsidóknál. Ezen szükség, mely rájuk nézve elismertetett, dacára annak, hogy folytonosan gyűlölték és üldözték, a középkornak jellemző vonása. Azonban nincs talán nép, melynek története több eseményt mutathatna fel, mint a zsidóké, és mielőtt szomorú viszontagságaikat a középkorban ecsetelni kezdenők, célszerű lesz ezen eseményeket itt felemlíteni.

(Folyt. köv.)

TÁRCA.

Purim.

Dicsőség az ég Urának!
Örműnnep Izraelben!
Nem győzött a sötét ármány
Juda fényes hite ellen.

Megtörtek a balszerencse
Zugó, vészhozó hajjai:
Isten előtt ember terve
Hogy is tudna megállani?....

Dicsőség az ég Urának!
Vigadj! örülj Juda népe,
S munkálj! mert nem biztosítja
Létedet e gy Hámán vége.

Minden napnak virradása
Új küzdelmek élesztője,
Kelő nap minden sugára —
Egyegy Hámán éltetője.

Munkáljatok! áldozatok!
Adjatok a szegényeknek!
Örüljenek, kik egész év
Sanyargatva, nyomva élnek.

Munkáljatok s föl magasra
Törjetez szabad homlokkal!
Múlik az éj, kis küzdelem még,
S aranypirban ég a hajnal.

S ne féljetez! az az Isten,
Ki e gy Hámánt buktatott meg,
Véget vet előbb-utóbb is,
— Reméljük! — a többieknek.

K o h n J á k ó.

A b o c h e r l.

(Tollrajz.)

Reich Ignációl.

IV.

A r i g o r o s u m.

Ez az ut, mely az ismerethez vezet: Kenyeret egyél sóval, vizet kiszabva igyál, kemény rögn hálj, szegény életet élj, s mégis sokat fáradozzál; ha így cselekedtél, üdv neked, s te boldog leszesz. (Példab. 6, 4.)

„Hogy rigorosálhassak, pénzre s időre van szükségem!” így szólt magában az orvosjelölt mialatt magányos szobájában egy szalmaszéken tilt, s kezét homloka elé tartotta. „Pénzre és időre! ... Mihez kezdjek most? Ha egy évre ismét házba megyek, pénzem lesz ugyan, de nem lesz időm; ha leckézek, időm lesz, de pénzem nem, s ha így élek el továbbra is ház és lecke nélkül, semmim sem lesz. És valljon tanulhatnék-e ily helyzetben az egész éven keresztül? Már most is fázom, octoberben; a kufár már nem ad hitelre... istenem! ez kétségbeejtő!”

Komorán és szomorúan tekintett alá a ködös őszi ég a kis ablakon keresztül a mi szánalomra méltó Józsefünkre, mialatt a

A hosszú, zöld posztóval terített asztalon, mely a tágas csarnok közepét foglalta el, legfőkéül a medikai tanári kar dékánja ült, jobbról s balról mellette a vizsgálandó tanárok, míg oldalvást, a terem egyik zugában, közelebb a candidatushoz mint a dékánhoz, egy nagy vastag könyv nyitottan feküdt, melybe a vizsgáló tanárok az úgynevezett „calculus“ beírják.

Egy negyed óráig tartott vizsgálat után az illető tanár szétkérül fölemelkedett, s e szavakkal: *Inelyta facultas medica*“ (Tekintetes medikai facultás) magát meghajtotta, mire rövid szünet mulva a hozzá legközelebb ülő a vizsgálatot folytatta, ki egy negyed óra elteltével az előbbibez hasonló módon tagtársai előtt meghajtotta magát — míg hét kezerves $\frac{1}{4}$ óra elteltével a teljeséggel kimerült candidatus szétkérül fölemelkedhetett, hogy a nyolcadik $\frac{1}{4}$ órában az előteremben a „calculus“ eredményét nagy remegve és türelmetlenül bevárja. . . „Senkitől sem félek oly nagyon, mint ama nyájás tanártól, kinek minap, eléggé meggondolatlanul, a klinikán valamennyi hallgató jelenlétében, ellene beszéltem. De én nem bánom; inkább százszor is megbukom, semmint meggyőződésemet elhallgassam ott, hol egy szegény beteg segíteni tudok, vagy rajta segíteni csak remélek is. Valljon nem lesz-e azért a tisztelt tanár urnak „pik“—je reám? . . . A csengetyi megszólalt, és elmékedéseit félbeszakította. A nyárfa levelei ekként rezzenek meg a szellő leggyöngédebb fuvalatánál. . .

A terembe belépőkor a dékán felállt, hogy az eredményt vele következő tartalomtús szavakban közölje: „*Inelyta facultas medica tuis responsis valde est contenta et te ad sequiora examina admittit*“ azaz: A tekintetes medikai facultás önnek feleleteivel igen meg van elégedve, és önt a további vizsgákra bocsátja.“

De már is az e vizsgálatot követő éjjel homályos mécsvilág mellett ismét irományaiba és könyveibe mélyedt, úgy hogy három hó mulva a második rigorosum eredményét a következő szavakban adták tudtára: „*Inelyta facultas medica tuis responsis valde est contenta et te promovebit*“ azaz: A tek. m. fac. önnek feleleteivel igen megvan elégedve, és önt promoteálni (orvossá előmozdítani) fogja.

A promotiót illetőleg a már többször idézett napló következőleg hangzik:

„1834. aug. 1. Ma reggel 10 órakor, ünnepélyesen felöltözve mentem a promotióra. A nagy diszterem előszobájában a pedellus állott fényes egyenruhában s valami pásztorbotformát tartott kezében; ez az egyetem jogara, tiszta ezüstből öntve, s a 4 facultas jelvényeit ábrázoló arany diszüményekkel ellátva. Ezen pedellus a szükséges ceremóniákra tett figyelmessé; mindebből azonban, benső szorultságnál fogva, egy szót sem érttem.“

„A csengetyi szava hangzott, a pedellus az ajtó mindkét szárnyát kinyitá, s én a nagy diszteremben álltam, melyben az egész tanári kar, élőkön a Rector Magnificus — szal egybegyült; én az utóbbival szemközt foglaltam helyet, illetőleg állottam meg. Most tehát a Rector Magnificus s a többi dékán urakat következőkép szólítottam meg: *Dignemini tribuere mihi Diploma*. (Méltóztassanak nekem diplomát adni.) Erre az előlül zamatos latinsággal igen épületes és hosszú dictiót tartott nekem, melyben hivatásom szentségére és nehéz voltára figyelmeztetett. Ennek befejeztével a Promotor (előléptető) szólt: „*Accede!*“ (Lépjön közelebb.) Én megérintém az egyetem jogaát. Mindnyájan felálltak. . . Komoly, ünnepélyes csend állott be, s én latin nyelven esküt olvastam el, mely körülbelül így hangzott:

„Ábrahám, Izsák és Jákob istenének nevében én **Harsányi József** lelkem teljes öntudatában esküszöm ezennel: Hogy fáradhatatlanul rajta leszek, miszerint a pesti egyetem, kiváltképen pedig annak medikai facultásának hírnevét és becsületét folytonosan neveljem és megőrizzem; — hogy azon tanárokat, valami-

ként szülőimet becsülni és tisztelni fogom mindenha, kik az orvosi tudomány legfőbb diszével engem megillettek és felruháltak —; hogy kötelességem teljesítésében mindig lelkiismeretesen, vigyázattal és meggondolva, minden mellékes szándék és mulasztás nélkül fogok eljárni —; hogy szegényekre, kiknél jutalmat nem várhatok ép oly szorgalmat, ép oly fáradságot fogok fordítani, mint a gazdagokra —; hogy minden rám bízott beteg és fogyatkozás titkát oly hűséggel és lelkiismeretességgel fogom megőrizni, milyen minden becsületes és tisztességes orvoshoz illik —; hogy hivatalos tudósításaimban mindent az igazsághoz képest fogok kimondani —; hogy továbbá a közjót szüntelenül szem előtt tartandam, s általában oly életmódot viselni, hogy a tudomány valamely tudva elkövetett vétség folytán soha méltatlannak ne nevezzen. Isten engem úgy segítjen. . . Amen!“

„Midőn ez esküt bevégeztem, a Rector Magnificus a benne foglalt tételeket kérdés formájában újból intézte hozzám, s én mindegyikökre: *spondeo*—val (fogadom) feleltem — míg végre az egész tiszteletreméltó gyülekezet ünnepélyes „*Ament!*“ intézett felém, mely még most is hatalmasan és szentül rezeg belsőmben.“

„Az egy negyed óránál tovább tartó eskünek befejeztével az előlül jobbát nyújtá nekem e szavakkal: *Recipio te in Doctorem*. (Elfogadlak mint tudort.) A mit valamennyi jelenlévő dékán és tanár urak ismételték. Ezután a Promotor azon jogokról és kiváltságokról kezdett szólni, melyeket mint tudor élvezek. — E szócska „*tudor*“ sokkal jobban hatott megindult lényemre mint a többi előjogok és kiváltságok mind. Ihlett lelkesedéssel hálámát szavaztam az élvezett atyai oktatás, intés és bátorítás, és csak azután a kintintetésért, és jogos diplomával ellátva . . . *orvostudorrá* lettem!“

Eddig a bocherl naplója.

(Vége követk.)

A római ghetto.

(Az O. D. P. után.)

(Vége.)

Hiszem és reményem, hogy a jelenlegi pápa türelmessége sokat lendítend a zsidók anyagi jólétén. Azelőtt csak vendégek voltak a legkeresztyéniebb városban s minden évben a római senatornál tekintélyes összegért meg kellett vásárolniok azon jogot, hogy még egy évig a ghetóban lakhassanak. Ez majdnem gunyak tetszenék, s mégis való igaz. A kegyes senator különben e kétséges jótéteményt akként szokta megadni, hogy a kérelmezőkre lábával ráhágott. Ez idő szerint ezen lealacsonyító szokás megszűnt. Azelőtt a zsidók földet sem birhattak, természetményeket létre nem hozhattak, egyáltalában csak is lommal volt szabad házalniok. Most már ipart és kereskedést szabadon tizhetnek; sőt a ghetóban néhány tiszta utca is találatik tizhető raktárokkal, melyekben nagyánt posztó árulatik. A Piazza della Tartarughen tul, melyet Rómának egyik legszebb szűkő kutja diszit, néhány év óta a ghetto meglehetősen kiterjeszkedik, és ha ennek lakosai nem hurcolkodnak mindjárt a város legélénkebb, idegeneknek szánt szállásaiha is, ennek egyrészt a római középénd az oka, mely e szándéknak makacsan szegtl ellene, másrészt pedig maguk a zsidók sem hagyják el szivesen szitlésök helyét. Mert a szenvedés szentesíti és megszenteli azon helyt, a hol szenvedtünk, és kedvesebb teszi nekünk, mintha csak jót élveztünk volna rajta.

Az Octavia csarnokán keresztül elhagyjuk ismét Izrael népének e szomorú tömlőcét.

A mostani Rómában a régi Caesarok idejéből fenmaradt kevés oly omladék van, mely bomladozó állapotában is annyira

megőrizte volna büszkeségét és nemességet, hasonlóan egy királyhoz szívesített bitorában, mint ezen Octavia-csarnok. Augustus építette volt nővérének tiszteletére.

Már fenebb említettem volt, hogy ezen csarnok szomorú összeköttetésben áll a zsidók történetével. Jerusálem s a templom elpusztítása után — mint Josephus beszéli — Titus Simon és Johannes főnököket s a legnagyobb és szebb foglyok közül mintegy 700-at kiválasztatott és Rómába hurcoltatott, azon szándékkal, hogy őket a diadalmenetre felhasználja. Midőn Titus Rómába érkezett, elhatározta atyjával és Domitianus fivérével együttesen megtartani a diadalmenetet, habár a senatus mindegyiküknek külön tülönt engedett.

Midőn az egész sereg sorba felállítva éjjel vezérei parancsnoksága alatt a város alá megérkezett s az Isis temploma előtt felállítatott, a hol az imperatorok az éjt töltötték, hajnal hasadtával Vespasianus és Titus babérkoszorúkkal és bitorba öltözve előléptek s az Octavia-csarnok felé indultak. Ott várak be megérkeztük a senatus s az első állambivatalnokok, valamint a legfőbb rangu lovagok. A csarnok előtt emelvény volt felállítva, melyen elefántesontból készült székek álltak. A két császár ez emelvényre lépett és ott leült. A sereg azonnal diadal kiáltásba tört ki és magasztalta tetteiket. Maguk a katonák is fegyverzetlenek voltak selyem ruhákban, babérkoszorúkkal fejükön. Miután Vespasianus üdvözlőket elfogadta, félbeszakítá ujongatásukat és csendet intett. Vespasianus felállt, betakará arcát ruhájával és hálaimát mondott. Hasonlóképen cselekedett Titus is. Az imádság után Vespasianus néhány szót intézett a gyülekezethez, mire katonáit elbocsátá, hogy a szokásos s az imperatorok által készített lakmában részt vegyenek. Maga azon kapuhoz tért vissza, mely a diadalkapu nevét viseli, mert ily alkalmaknál rendszeren keresztül szoktak menni rajta. Ott némi ételt vettek magukhoz, felöltötték a diadal ruhát s a diadalkapu közelében fekvő templomokban áldoztak. S most kezdődött a körjárat, és pedig épen a színházon keresztül, hogy a nép mindent annál könnyebben láthasson.

Lehetlen ezen jelenet változatosságát és pompáját leírni. A mit csak valaha az emberek egyenként bírtak, a mi csak ritka, drága és nagybecsű, az mind e napon összegyűlni látszott, hogy a római birodalom nagyságát hirdesse. Arany, ezüst, valamint elefántesontból készült ékszereket minden formában lehetett itt látni, s nem csak mint a hadjárat egyes díszleteit, hanem valóságos folyóként özönlének szíjjel. Ruhák, részint a legfinomabb bitorral ittatva, részint a legfinomabb babyloniai művészettel leggondosabban áttörve, csillogó drágakövek, koronákba tűzve vagy más egyéb foglalatokban oly nagy számmal hordoztatának körül, hogy tévedésnek hitték azt hinni, miszerint az ilyes dolgok felette ritkák. Ezután rendkívüli nagyságu és utánozhatlan művészettel készült bálványképek következtek. Állatokat is hoztak elő, a legritkább fajok közül, sajátóságosan fölkeestülve. Ezen drágaságok hordozói mindannyian bitoros és aranyos ruhában jártak. Legszebben voltak azon katonák felékesítve, kik a diadalmenetben részt vehettek.

A foglyok csapata is magára vonta a figyelmet. Tarka ruházatuk elfűdte a nézők szeméi előtt kiéhezett alakjukat. Legnagyobb bámulatra készítettek a pompás mennyezetek. Önkénytelenül is féltelni kellett hordozóik erejét. Némelyiknek 3—4 bolhajtása volt egymás felett s a művészi kivitel ép oly bámulatos volt mint kellemes. Többen arannyal áttört szőnyegekkel voltak beaggatva, és valamennyi arany és elefántesont díszítményekben bővelkedett. Minden csak lehető formában ábrázolták a háborút. Itt elpusztult vidék volt látható, rendkívül magas falak a gépek döngetései folytán összeomoltak, erős várak romba dőlve, népes városok falai megmászva, egy annak belsejébe nyomuló sereg, vérfürdő, segélyért esdők, védtelenek, füstölögő templomok, házak

melyek lakosaikra dőltek, s végül vad pusztítás után beocsátott folyamok, nem hogy a mezőket megnedvesítsék, vagy az embereknek is nyájknak szomját csillapítsák, hanem hogy az általános éhést elfojtsák. Ezt mind kellett e háboru folyamában szenvedniök, mesélték a zsidók. A pontos kivitel az avatlannak is mindent híven állított szemé elé. Minden mennyezet mellett az ellenséges parancsnokok azon állásban álltak, melyben elfogattak.

Erre roppant hajómenyiség következett. Más hadi zsákmány halmokban vittek. Ámde mindez elhalaványult a jerusálemi templomeszközök mellett. Egy arany asztal, mely több talentomot nyomott, egy koszorugyertyatartó, hasonló aranyból, ámde más alakú, mint az, mely mindennapi rendszer használatra szolgált. Ága hét volt, a hetedik nap szentségét jelképezvén. E mögött a törvénytekercesek vittettek, mint a zsákmányok utolsója. Ezután férfiak jöttek, kik a Victoria szobrait hordák, mind aranyból és elefántesontból készülve.

Szorosan mögöttük jött Vespasianus, őt Titus követte; Domitianus mellette lovagolt pompás öltözékben és gyönyörű paripán. A diadalmenet célja a Jupiter Capitolinus temploma volt; ez elé érve, megállapodtak. Mert általános szokás volt ott addig várakozni, míg a hírnök az ellenséges vezér halálát kikürtölte. Ez Simon Bar Giora vala, ki hasonlóan a diadalmenethez csatoltatott. Kötelet fontak nyaka köré és így hurcolták a forum felé a szikla párkányához, miközben vezetői vesszőkkel többször illették. Ott római törvény szerint az elítelt gonosztevők végeztettek ki. Midőn halálának híre tudomásra került, általános ujongás harsogott és megkezdődött az áldozás.

Meg fognak becsátani, ha Flavius Josephus „a zsidó háboru történetéből“ e hosszú rajzot ide csatoltam és pedig általános érdeke folytán. Mindenki láthatja belőle, hogy a zsidóknak csakugyan van okuk miért gyűlölni Titus császárt. A pompás diadalmenetet s a hadvezér halálát meg lehet bocsátani Titusnak, miután korának szokása és törvényei ezt úgy hozták magukkal. De ugyan azon Titus császár, kinek mellékeve: „Amor et deliciae generis humani“ Caesareában tartózkodásakor Domitianus fivére születésnapjának tiszteletére az elítelt zsidók nagy részét leölette. Nincs-e tehát okuk a római hóbereknek, hogy Titus emléket megátkozzák? Szorgosan óvakodnak attól is, hogy a forumon a Titus-ívet meglássák, miután domborulatjai a fenn leírt diadalt ábrázolják; azonkívül oldalvást fekszik mellette azon hely, hol egykoron Vespasianus a zsidó háboru bevégeztével a béke templomát építtette, s melyben az arany templomeszközöket őriztette. E helyek Izrael népe számára szomorú és bántó emléket foglalnak magukban.

Könyvismertetés.

(„Vallástan az izraelita ifjúság számára“ írta Kohn Salamon, rabbi és hittanár.)

(Vége.)

Még néhány kérdésnek hibás fogalmát és németes kifejezését, és záradécul néhány nyelvtani hibát. 74. l. „Isten elküldendi a Messiást“ stb... Ezen feleletben nem értjük a „szep-lőtlen“ isteni tiszteletet. 88. l. 3. sor: „Továbbá azért“ stb. arról helyett. 89. l. Kérd. „Mely kötelességekkel tartozunk a haza iránt?“ (?) Felel. „Azon, stb... törvényeit lelkiismeretesen figyelni (?) Vagy törvényeit teljesíteni, v. törvényeire figyelni. U. o. Kérd. „Mely kötelességeket kell észrevennünk a fejedelem iránt?“ És z r e v e n n i tulajdonképen w a h r n e h m e n ; ez sem nem német, sem nem magyar. A felelet végén: „s ügyeért Istent imádni tartozunk.“ Imádni

és imádkozni közt nagy a különbség. Istent imádom (anbeten), ha fönsége, hatalma, bölcsesége stb. által elragadtatva vagyok, csodálom nagyságát, imádom (bete ich ihn an). Istenhez imádkozom (beten), ha valamiért esedezem, kérek valamit tőle. A királyért Istenhez imádkozni kell.

74. l. „Minden cselekedetet az Isten ítélő széke elő fogja hozni;“ itt elé helyett elő van. Előhozni és előhozni nem ugyanazon egy fogalmat fejezik ki; az első (előhozni, hervor-) (Partikel) bringen) semmiképen sem alkalmazható ott, hol az utóbbi (elő hozni, vor (Praepositio) sich bringen Jemanden oder Etwas). — 5. l. sz. irs. mond. „Hogyha jót cselekedel, avagy nem leszel“ stb. lenni segédige nem ik-es. 32. l. kérd. „Mi volt“ stb. A felelet nem érthető, minthogy a főmondat hiányzik. 36. l. sz. irs. mond. „Tudjátok stb. „ki megőrzi a zoknak... nem pedig a zokhoz.“ 37. l. Kérd. „Mit értünk“ stb. Felelet: „Ha...“ stb. „főleg ha arra (,) mi nem igaz (,) szándékosan (,) mint valami igazra (,) esküszünk;“ elég döcögős ugyan, de azért az egész mondatban egy írási jel sincsen. 69. l. sz. irs. mond. „Emlékezz Mózes szolgám oktatására;“ emlékeznik-ige, parancsolója tehát: emlékezzél! Mindezeket annak okáért közöltük itt részletesebben, hogy K. urat figyelmetessé tegyülk arra, miszerint könyvének netaláni újabb kiadásakor helyen lesz azt előbb gondos és avatott kéz által a tengeryi nyelvhibáktól megtisztítani, miután máskülönben valódi célját csak bajosan fogja elérni.

Veszprém, február hóban, 1863.

Klein Salamon.

LEVELEZÉSEK.

B.-Gyarmat, március 15.

Tisztelt szerkesztőség!

A „Magyar Izraelita“ folyó évi 10-ik számában egy B.-Gyarmatról keltezett levelet olvastunk, melynek íróját ép oly kevéssé van szerencsénk ismerni, mint azon indokot, mely őt e levél írására buzdítja.

Még ma is élénk színezetű lévén előttünk azon est emléke, melynek rövid óráit a helybeli izraelita-köztség jeles tanítói — névszerint Schossberger és Tiroler urak — apró növendékeik színi előadásával s szavallataival oly kellemessé varázsozták előttünk; talán nem fogja a t. szerkesztőség szerénytelenségnek bélyegezni, ha a fent hivatkozott levél ellenében s a tiszta igazság érdekében eme sok lelki örömet nyújtó est élményei fölött pártatlan nézetemet őszintén juttatom a nyilvánosság elé.

A levélíró azon kiskorú, s mindnyájunk előtt ismeretlen forrásból meritett nézete ellenében, mintha az érdekelt színelőadások a gyermek kedélyére káros befolyással lennének, minden nehezítés nélkül jegyezzük meg: miszerint a józan közvélemény ép oly örömmel ismerte föl az ily szellemben rendezett előadások nagy horderejét, mint a mennyire lelkéből ohajtja, hogy a felekezetség szétrombolásával úgy a közös édes anya s az egymás iránti testvéri szeretet melege, valamint a közös nyelv és nemzeti hitvallás egy áttörhetetlen szilárd tömeggé alakítsanak bennünket; már pedig a fent tisztelt tanító urak törekvése, — miután általuk a színelőadás tiszta jövedelme, egy az iskolás gyermekek használatára szánt magyar könyvtár megszerzésére fordítandónak határozottatott, — épen emez irányban akarja a korszellemet az újsarjadékban előkészíteni; mert míg a legjobb íróktól származó s erkölcsi tanuságokban gazdag gyermek szindarabok gyakorlati előadása a kis művészekben kivétel nélkül majd a haza iránti, gyermeki, testvéri és felebaráti szeretetet s áldozatkészséget kelti föl, majd a szerep betöltése fölötti vetélkedés folytán ernyedetlen

szorgalom, s ez által viszont a magyar nyelv kiejtésének lehető tökéletesítésére buzdítja; a behajtott jövedelem oly szellemi tárház alapjául szolgál, melyből tapintatos kezelés mellett a fogékony gyermekszív mint szorgalmas méhecske oly kincsnek juthat birtokába, mely úgy saját létének, valamint csoportosulva a közhaza felvirágzásának biztos zálogát képezi.

De maga az előadás sem volt oly középszerű, hogy a közönségnek tapsokkal kellett volna eltakarania a fogyatkozásokat; sőt ellenkezőleg meglepetve érezte magát a nem remélt siker fölött, mert a kis művészek — főként az óvoda növendékei — nem csak a fülnek kellemesen kezelték édes anyanyelvünket, de még tapintatos játékkal is bámulatra ragadták a hallgató közönséget.

Végre semmi alapja nincs azon lelki aggodalmaknak, melyek a gyermek-színelőadások kedvező erkölcsi hatása fölött kételkedő levélíró oly érzékenyen gyötrik; mert ha csupán egy ily szindarabot olvasott vala, azonnal meg kellett győződnie, miként azok célja egyedül a gyermek erkölcsi s egyáltalán szellemi tökéletességben való gyarapítása nem pedig a hallgató közönség érzelmi vágyainak betöltése; a kiténtetés pedig a már létező szorgalmat csak fokozza, míg a többiekben vágyat költ az elsőktől el nem maradni.

Nem lehet tehát a közönség figyelmébe eléggé lorrón ajánlani a gyermek színelőadások eszméjét, s én azon erős hitben zárom be soraimat, miként a kezdeményező tanító urak annyival kevésbé fogják engedni magukat a nemes törekvés ösvényéről leriasztani, miután a közönség egész zömének meleg pártolására számithatardnak.

Német hy Kálmán.

Vegyes hírek.

— (Adakozás) Pászthóról írják nekünk, hogy Schwarz Ármin ur, a pest-losonci vasút építője, az ottani városi hatóságnak száz o. é. frtot küldött át az inséget szenvedők közti kiosztás végett vallás különbség nélkül. Együttal leköttelezte magát hetenkint 50—50 db. kenyeret kiosztani a szegények közt, a mi részéről eddig is már több ízben megtörtént. Levelezőnk egyttal igen keményen megdorgálja az ottani vagyonos lakosokat, kik a nagy inséggel szemben igen egykedvűen s tétlenül viselik magukat.

— (Izraelita szükölködők.) A győri izr. hitfelekezeti szükölködők száma — a „Gy. K.“ szerint — oly tetemes, hogy a hitközségi pénztárból szokásos fölsegelés ezttal már nem enyhíthette elegendőképen az inségben szenvedőket. Azért a helybeli izraelita ifjuság közül négyen nemesszivűleg ajánlkoztak a hitsorsosok közötti pénzgyűjtésre, mit oly sikerrel tettek, hogy a napokban 700 frtot adtak át az izr. hitközség előjáróságának az illetők között kiosztás végett.

— (Zágrábi zsidó község) tagjait a cs. k. pénzügyministerium egy újabb intézkedése vagyoniilag súlyosan érinti. Tudomására jutott ugyanis a miniszteriumnak hogy a zsidók között kötendő házasságok alkalmával kiadatni szokott oklevelek, többnyire bélyegzetlenül adatnak át őrizetlül a helybeli rabbinak. Egy Bécsből leérkezett meghagyás következtében már most a pénzügyigazgatóság szigorú kutatást rendelt Horvát- és Tótország rabbinátusi hivatalaiban s ez alkalommal számos ily bélyegzetlen házassági szerződésnek jöttek nyomába, mely után nemcsak a háromszoros bélyegilleték, hanem birságul az eltitkolásért az illeték 10 százaléka is be fog szedetni az illetőktől. Az ily módon megszabott pénzbirságok csak Zágráb városában több ezer forintra rugnak, s a terheltek közül többen már folyamodtak is a birsági összeg lejobb szállításáért.